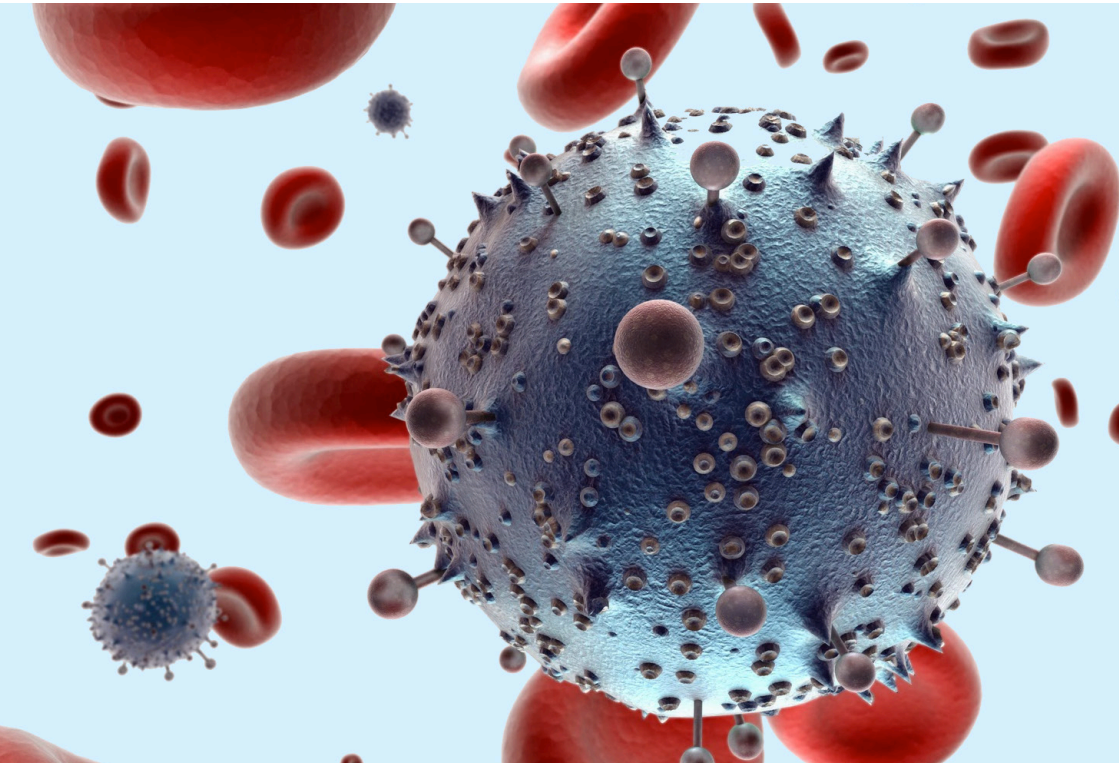

Infectieziekten: voorkómen is beter dan genezen

Overal zijn micro-organismen zoals bacteriën, virussen en schimmels. Van sommige kunnen mensen een infectieziekte krijgen. Als mensen het ziekmakende micro-organisme kunnen overdragen op andere mensen, is de infectieziekte besmettelijk. Omdat hulpverleners van de brandweer, politie, witte kolom en soms gemeenten (bevolkingszorg) veel met andere mensen in aanraking komen, kunnen zij bij hun werk een infectieziekte oplopen of doorgeven. Hiervoor geldt het aloude gezegde: voorkómen is beter dan genezen.

In deze kennispublicatie wordt antwoord gegeven op een aantal veelgestelde vragen over infectieziekten. Er wordt ingegaan op wat infectieziekten zijn, hoe vaak en waar infectieziekten voorkomen, hoe u kunt voorkomen dat u een infectieziekte oploopt en wat er gebeurt als u een infectieziekte heeft. Ook wordt uitgelegd wanneer de GGD en GHOR kunnen worden ingeschakeld.

1. Waardoor worden infectieziekten veroorzaakt?

Infectieziekten worden veroorzaakt door bacteriën, virussen of schimmels. Deze micro-organismen zijn te klein om met het blote oog te zien. Bacteriën, virussen of schimmels worden overal gevonden, niet alleen in de natuur maar ook in en op ons lichaam; in mond, neus, darmen, huid en slijmvliezen. Zij hebben ook nuttige functies: de bacteriën in onze darm (ook wel 'darmflora' genoemd) helpen bijvoorbeeld bij de vertering van ons voedsel.

De bacteriën, virussen of schimmels die infectieziekten veroorzaken noemen we ziekteverwekkers. Wij kunnen op verschillende manieren in aanraking komen (besmet worden) met deze ziekteverwekkers, die dan in ons lichaam binnendringen en daar een infectieziekte veroorzaken. Dit gebeurt bijvoorbeeld via:

- > bloed of speeksel van andere mensen of van dieren (vlooiën, muggen of teken)
- > de lucht, besmet voedsel of besmette voorwerpen, door bijvoorbeeld inademen, eten/drinken of via (wondjes in) de huid.

Sommige infectieziekten komen veel voor zoals verkoudheid of griep. Andere infectieziekten komen alleen in bepaalde gebieden van de wereld voor. Reizigers kunnen deze infectieziekten in het buitenland oplopen en zo meenemen naar huis.

2. Wanneer loop ik een risico om tijdens mijn werk een infectieziekte op te lopen?

Er zijn situaties denkbaar waarin u tijdens uw werk als hulpverlener wat meer risico loopt op een infectieziekte dan in het normale maatschappelijk verkeer.

Dit geldt bijvoorbeeld bij:

- > agressie- of geweldsincidenten met snij-, beet-, prik- of spuugincidenten
- > lichamelijk contact met personen of slachtoffers die een besmettelijke ziekte hebben (bijvoorbeeld bij het redden of bevrijden van slachtoffers)
- > lichamelijk contact met dieren die een voor de mens besmettelijke ziekte hebben
- > contact met ontlasting van dieren (bijvoorbeeld bij het redden van vee uit gierkelders)
- > contact met water in de natuur (rivieren, meren, grachten) waarin afvalstoffen of uitwerpselen van dieren zitten
- > werkzaamheden met rioolwater of besmet water / besmette leidingen
- > werken in natuurgebieden (bijvoorbeeld tekenbeten)
- > werken in laboratoria waar met ziekteverwekkers wordt gewerkt.

Loop ik als zwangere vrouw een verhoogd risico op infectieziekten tijdens mijn werk?

Zwangere werknemers lopen niet sneller een infectie op, maar infecties kunnen wel een extra gezondheidsrisico inhouden. Sommige infectieziekten kunnen namelijk ernstige gevolgen hebben voor uw nog ongeboren kind.

Als u zwanger bent en u denkt extra risico's te lopen door uw werkzaamheden, dan is het belangrijk om contact op te nemen met uw bedrijfsarts. Met hem kunt u bespreken wat voor werk u doet en of dit aangepast moet worden¹.

Lopen mijn gezinsleden een verhoogd risico op infectieziekten?

Als u zelf voldoende beschermende maatregelen neemt, lopen uw gezinsleden geen extra risico.

3. Hoe kan ik infectieziekten voorkomen?

U kunt het volgende doen om infectieziekten zo goed mogelijk te voorkomen.

- > Neem de standaard hygiënemaatregelen.
- > Zorg dat u gevaccineerd bent tegen infectieziekten.
- > Gebruik persoonlijke beschermingsmiddelen (bijvoorbeeld handschoenen).
- > Houd u aan (veiligheids)procedures en richtlijnen.

Hygiënemaatregelen

Een effectieve manier om uzelf te beschermen tegen een infectie is het toepassen van algemene hygiënemaatregelen. Hoest- en handhygiëne zijn daar voorbeelden van.

Handhygiëne

Was regelmatig uw handen met water en zeep, in ieder geval:

- > na gebruik van het toilet
- > wanneer de handen zichtbaar verontreinigd zijn
- > na schoonmaakwerk of als uw handen in aanraking zijn geweest met bijvoorbeeld urine, ontlasting, braaksel of slijm
- > na contact met dieren
- > voor het bereiden van maaltijden en voor het eten.

Handen wassen.

Reinig en desinfecteer verwondingen en dek de wond af met verband of een pleister.

Hoesthygiëne

Hoest en nies op de juiste manier:

- > gebruik papieren zakdoekjes en gooi na gebruik meteen het zakdoekje weg
- > wend uw hoofd af tijdens hoesten en niezen (hoest niet iemand in het gezicht) en draai u om als anderen in uw richting hoesten of niezen
- > indien u geen papieren zakdoekje bij de hand heeft, nies of hoest dan in uw hand of elleboog. Was daarna direct uw handen met water en zeep.

Verspreiding van speekseldruppeltjes bij niezen.

Gebruik van handschoenen

Gebruik wegwerphandschoenen:

- > bij lichamelijk contact met personen als uw handen in contact kunnen komen met bloed, lichaamsvloeistoffen, slijmvliezen of een beschadigde huid
Wees voorzichtig bij fouilleren, steek uw handen bijvoorbeeld niet in broekzakken.
- > bij het schoonmaken en opruimen van lichaamsvloeistoffen zoals bloed, urine, ontlasting, slijm of braaksel

Was na het uitdoen van de handschoenen altijd nog een keer uw handen.

Overige hygiënemaatregelen

- > Reinig en desinfecteer verontreinigde materialen, zoals handboeien.
- > Eet, drink en rook niet in een omgeving waar kans op besmetting bestaat.

Vaccinatie

Vaccinatie (inerten) kan mensen beschermen tegen ernstige infectieziekten zoals tetanus, polio en difterie of bijvoorbeeld bof, mazelen en rodehond. Via het Rijksvaccinatieprogramma worden de meeste mensen in Nederland gevaccineerd tegen twaalf infectieziekten². Hoe lang een vaccinatie bescherming biedt, verschilt per infectieziekte. Het is dus belangrijk om er zelf zicht op te houden of uw huidige vaccinatiestatus op peil is.

Voor vragen hierover kunt u terecht bij uw huisarts of arbodienst/bedrijfsarts.

Moeten alle werknemers bij politie, brandweer en gemeente worden gevaccineerd?

Het kan zo zijn dat medewerkers van ambulancediensten, GGD'en en de politie wel tegen hepatitis B zijn gevaccineerd en medewerkers van de brandweer en gemeente niet. De reden hiervoor is dat zij tijdens hun werk vaak lichamelijk in aanraking komen met besmettelijke en/of kwetsbare mensen en/of een verhoogd risico lopen om betrokken te raken bij huidverwondingen, snij-, beet- of prikaccidenten, agressie of geweldsincidenten (spuugincidenten).

Vaccinatie tegen tetanus wordt gegeven bij een huidverwonding waar mogelijk (straat)vuil in terecht is gekomen. Het oplopen van een dergelijke verwonding gebeurt overigens vaker in de privé-omgeving (sporten, klussen, een val op straat) dan in het werk. Is het langer dan 10 jaar geleden dat u tegen tetanus bent gevaccineerd en heeft u een verwonding? Dan is het verstandig een herhalingsprik tegen tetanus te halen.

Er zijn geen andere vaccinaties noodzakelijk voor GGD-, politie-, brandweer- of gemeentepersoneel omdat er geen verhoogd infectierisico is.

Als u vragen heeft over vaccinaties in relatie tot uw werk, kunt u contact opnemen met de arbodienst of bedrijfsarts van uw organisatie.

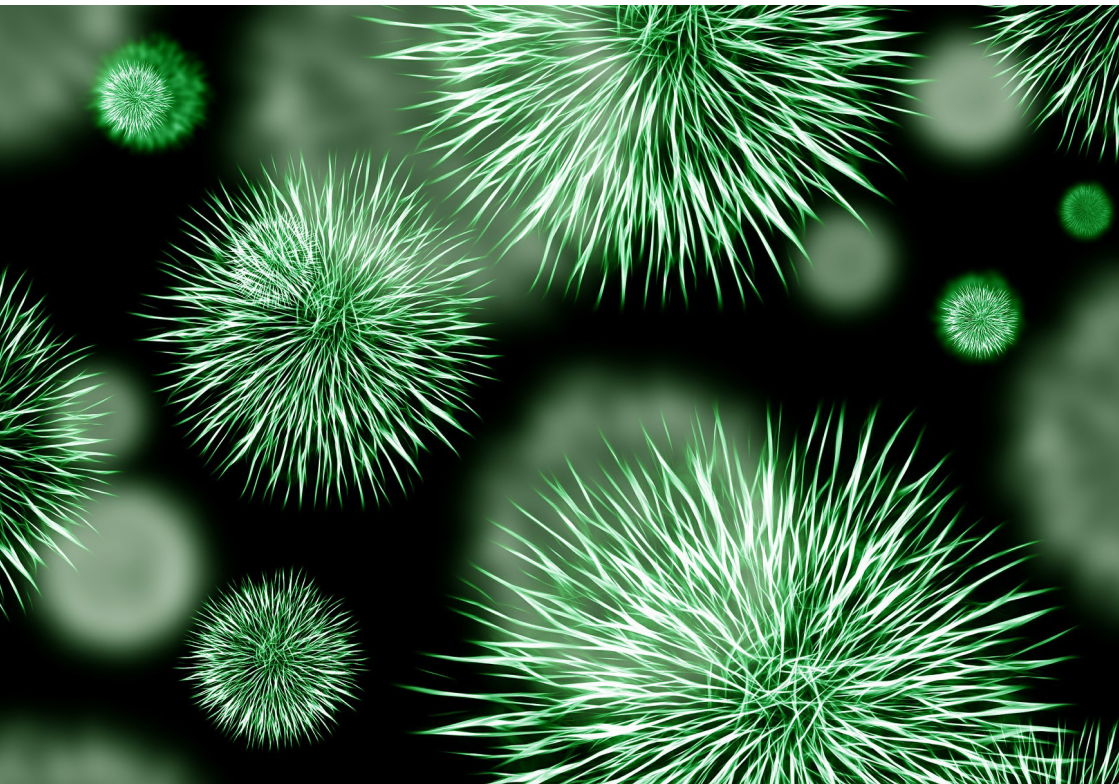
Persoonlijke beschermingsmiddelen

Als u de juiste persoonlijke beschermingsmiddelen - bijvoorbeeld handschoenen - op de juiste manier gebruikt, verkleint u de kans om een besmetting op te lopen. Het is dan ook belangrijk om te weten wanneer u welke persoonlijke beschermingsmiddelen moet gebruiken. Bij onvoldoende bescherming neemt u risico's voor uzelf, maar door te zware beschermingsmiddelen en voorzorgsmaatregelen kunt u slachtoffers en/of omstanders onnodig angst aanjagen en een incident ernstiger maken dan het is.

Is het gebruik van een mond-neuskapje nodig tijdens mijn werk?

Het is voor de gangbare werkzaamheden van werknemers bij brandweer en politie niet nodig om een mond-neuskapje te dragen. De kans om een luchtweginfectie op te lopen tijdens uw werk is doorgaans vergelijkbaar met het risico dat u op andere plaatsen loopt, zoals in de bus of tram.

Bij mond-op-mondbeademing moet u gebruikmaken van een mondkapje/mondstuk of de zogenoemde kiss of life³.

Procedures en richtlijnen in acht nemen

Binnen uw organisatie kunnen meerdere procedures of richtlijnen voor veilig werken aanwezig zijn. Het is van belang dat u op de hoogte bent in welke situatie en hoe u deze moet opvolgen. Voorbeelden zijn de handreiking *Eerste hulp door politie*⁴ en het *Landelijk protocol levensreddend handelen door de brandweer*⁵.

Wat moet ik doen bij huidverwondingen, prik- bijt- of spuugincidenten?

Meld het incident direct bij uw direct leidinggevende of diens plaatsvervanger zodat het protocol⁶ dat geldt binnen uw eenheid, korps of afdeling, gestart kan worden. Raadpleeg binnen 2 uur een arts.

Start, indien mogelijk, meteen met de volgende handelingen.

- > Laat een wond zo goed mogelijk bloeden.
- > Was zoveel mogelijk ter plaatse bloed of speeksel van de huid af met water en zeep.
- > Desinfecteer daarna met een desinfecterend middel.
- > Spoel de ogen, als die in aanraking zijn gekomen met bloed of speeksel van anderen, minimaal 10 minuten met kraanwater.

4. Behandeling: wat te doen bij een infectieziekte?

Iedereen maakt in zijn leven infectieziekten door, maar door ons afweersysteem worden haast alle infectieziekten weer overwonnen. Als u een infectieziekte heeft of denkt te hebben opgelopen, kunt u terecht bij de huisarts. Van veel infectieziekten herstel je zonder behandeling maar soms zijn er medicijnen nodig om een infectieziekte te behandelen. Bij ernstige infecties waarbij belangrijke organen zoals de longen of de urinewegen zijn aangedaan, zijn medicijnen zoals antibiotica wel nodig om de ziekte te bestrijden.

Als u vermoedt dat u door uw werk een infectieziekte heeft opgelopen kunt u dit aan uw arbodienst/bedrijfsarts melden.

5. Gezond en veilig werken: wie is verantwoordelijk voor de gezondheid van werknemers?

Een werkgever moet zorgen dat zijn werknemers gezond en veilig hun werk kunnen uitvoeren. Dit is vastgelegd in de Arbeidsomstandighedenwet (Arbowet). Hieronder valt ook het zoveel mogelijk voorkómen van risico's door ziekteverwekkers in en door het werk. Uit een risico-inventarisatie en -evaluatie (RI&E) moet blijken welke risico's er binnen een beroep, bedrijf of instelling kunnen spelen en welke beschermende maatregelen hiertegen moeten worden genomen. Werkgevers moeten hiervoor een plan opstellen. Zij worden hierin bijgestaan door arbodeskundigen.

Als werknemer heeft u zelf ook een verantwoordelijkheid: instructies en procedures rond gezond en veilig werken goed opvolgen. Het is belangrijk om ook uw collega's hierop aan te spreken.

Waar kan ik terecht voor meer informatie over werk en infectieziekten?

- > De arbodiensten/bedrijfsartsen van uw organisatie.
- > Een landelijk meldpunt voor prik-, bijt- of spuugincidenten zoals bijvoorbeeld Prikpunt⁶, is 24/7 bereikbaar. Prikpunt verzorgt zo nodig ook de verdere afhandeling, zoals vaccinatie en bloedafname bij zowel bron als slachtoffer.
- > De teams Veilig en Gezond Werken binnen elke politie-eenheid zijn tijdens kantooruren bereikbaar voor vragen. Contactinformatie is te vinden via het politie-intranet.

6. Wanneer kunnen GGD en/of GHOR worden ingeschakeld?

GGD

De (wettelijke) taak van de GGD is het voorkomen, signaleren en bestrijden van infectieziekten die een risico kunnen vormen voor de volksgezondheid. Dit betekent onder meer het opsporen van de besmettingsbron en de contacten van een patiënt, het nemen van maatregelen om verdere verspreiding te voorkomen (bijvoorbeeld door vaccinatie) en het adviseren van betrokken partijen.

Artsen en laboratoria melden bepaalde infectieziekten bij de GGD van hun regio. De GGD heeft artsen infectieziektebestrijding en sociaal verpleegkundigen in dienst, die de meldingen bijhouden, registreren en voorlichten en adviseren over het beperken van de besmettingen.

GGD'en worden met richtlijnen en advies ondersteund door het Centrum Infectieziektebestrijding (CIb) van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). Het CIb coördineert onder meer de infectieziektebestrijding in Nederland.

De GGD is altijd inhoudelijk verantwoordelijk voor de uitvoering van de infectieziektebestrijding.

Iedereen kan contact opnemen met de GGD voor informatie en advies over infectieziekten.

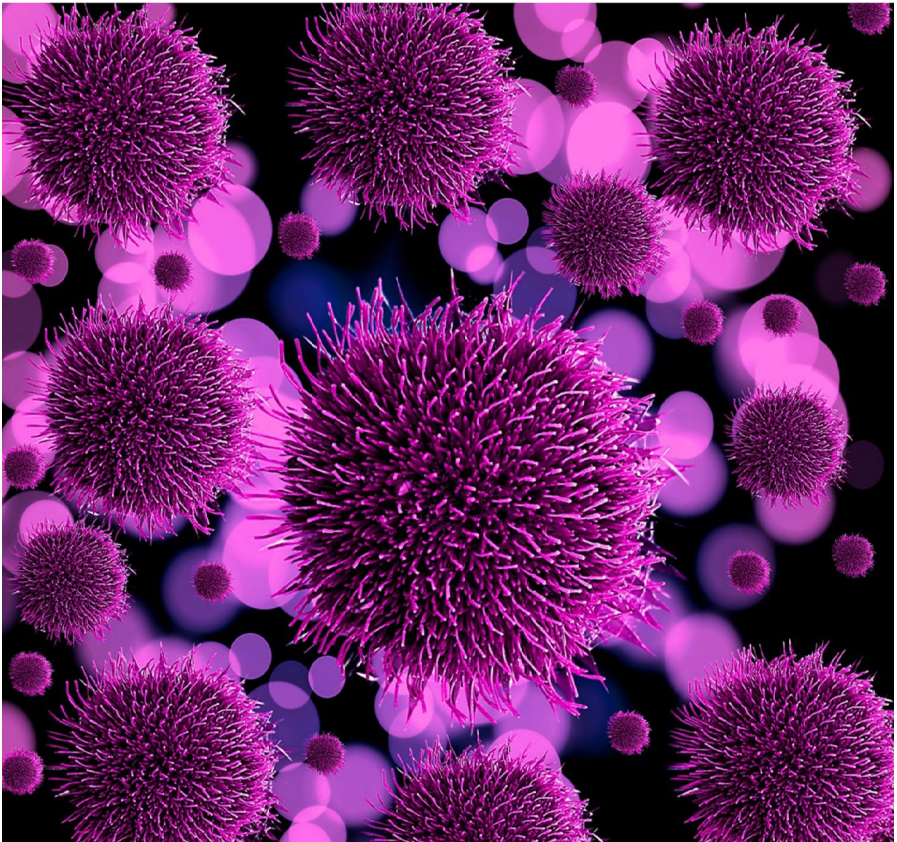
GHOR

De Geneeskundige Hulpverleningsorganisatie in de Regio (GHOR) kan worden ingeschakeld bij grootschalige infectieziektebestrijding. De GHOR zorgt dan voor verbinding tussen de geneeskundige en veiligheidspartners en coördineert opschaling van de witte keten⁷. Hierin heeft de GHOR-organisatie een (wettelijke) rol. Vaak is er bij grootschalige infectieziekte-uitbraken echter geen sprake van GRIP.

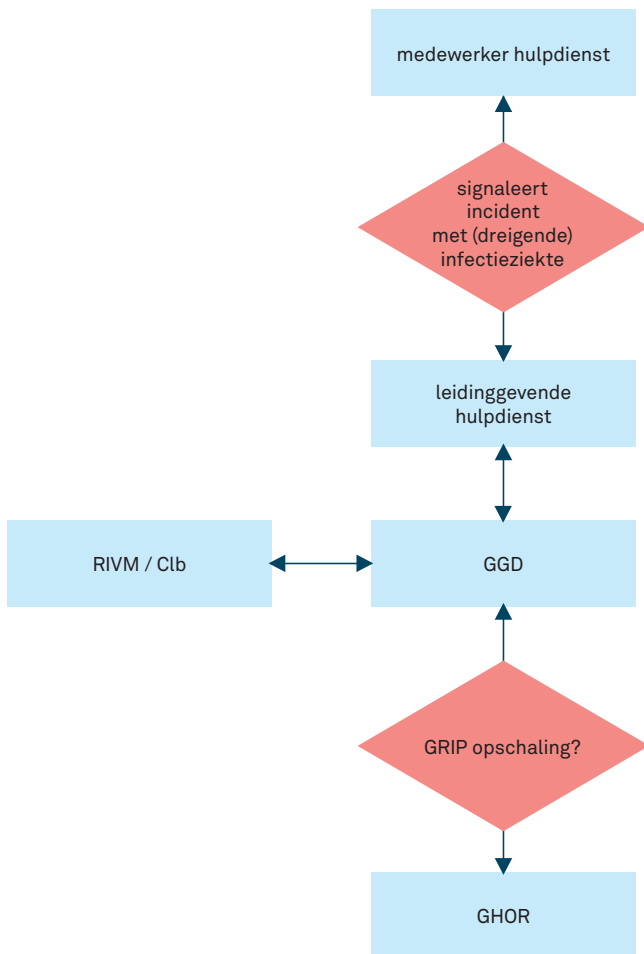
GGD en GHOR bij grootschalige of complexe infectieziektebestrijding

De GGD is 24/7 bereikbaar voor het melden van infectieziekten. Soms is een melding aanleiding om over te gaan tot opschaling van de infectieziektebestrijding. Bijvoorbeeld bij (dreiging van) een infectieziekte-uitbraak met een grootschalig of complex karakter. Het kan gaan om opschaling binnen de GGD, maar ook om opschaling binnen de geneeskundige keten en/of, in zeldzame gevallen, om opschaling volgens de GRIP-structuur.

Bij een infectieziekte met kans op een crisissituatie is het raadzaam dat GGD en GHOR in een vroeg stadium overleggen, om informatie uit te wisselen en indien nodig werkzaamheden af te stemmen. De communicatie over de infectieziektebestrijding is niet alleen bij de GGD belegd maar wordt afgestemd met het RIVM, ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), gemeenten, zorginstellingen en de GHOR/veiligheidsregio's.

Als er sprake is van een (mogelijk) grootschalige infectieziekte-uitbraak kunnen organisaties zoals zorginstellingen, huisartsen, GHOR maar ook politie, brandweer en gemeente de GGD 24/7 raadplegen over te nemen maatregelen. Zo kan de brandweer bijvoorbeeld de GGD om advies vragen over het gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen van zijn werknemers in een gebied waar Q-koorts heerst. De alarmeringsroute voor de arts infectieziekten van de GGD kan per regio verschillen.

Meldingsroute naar GGD en GHOR vanuit de hulpdiensten die betrokken zijn bij een incident waarbij mogelijk sprake is van een infectieziekte.

Eindnoten

1. Zie bijvoorbeeld 'Voorkom infecties, uitgerekend nu! Informatie over zwangerschap & infecties', 2015, RIVM.
(http://www.rivmtoolkit.nl/Onderwerpen/Zwangerschap_en_infecties)
2. Zie www.rijksvaccinatieprogramma.nl
3. 'Kiss of life': een speciaal beademingsdoekje dat bij mond-op-mondbeademing zowel de hulpverlener als het slachtoffer beschermt tegen een eventuele besmetting.
4. *Eerste Hulp Door Politie*, september 2012, Nederlandse Politieacademie.
5. *Landelijk Protocol Levensreddend Handelen door de Brandweer*, versie 3.0, januari 2016, Instituut Fysieke Veiligheid.
6. <http://www.vaccinatiezorg.nl/WP/prikpunt/>
7. *Handreiking samenwerking GGD-GHOR bij infectieziektebestrijding*, 2014, GGD GHOR Nederland.

Afkortingen

Cib	Centrum Infectieziektebestrijding van het RIVM
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
GHOR	Geneeskundige HulpverleningsOrganisatie in de Regio
GRIP	Gecoördineerde Regionale IncidentbestrijdingsProcedure
IFV	Instituut Fysieke Veiligheid
LCI	Centrum Landelijke Coördinatie Infectieziektebestrijding van het Cib/RIVM
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu

Colofon

Uitgave van RIVM, GGD GHOR Nederland en Instituut Fysieke Veiligheid, september 2017.

Bij deze kennispublicatie horen ook de online dossiers GHOR-algemeen en GHOR-grootschalige infectieziektebestrijding, zie www.ifv.nl/kennisplein

Tekst: André Jacobi, Fleur Meerstadt (RIVM), Danielle Bavelaar (Nationale Politie), Arthur van Iersel (GGD GHOR Nederland), Monique Diamant, Michel van Straten (Zorg van de Zaak), Martina Duyvis, Sylvia Stronkhorst (IFV).

Beeld: Freegreatpicture, James Gathany, LCHV, Maxpixel, Publicdomainpictures, RIVM, Wikimedia, IFV.

De samenstellers hebben de grootst mogelijke zorg aan de inhoud van deze kennispublicatie besteed. Aan de inhoud van deze kennispublicatie kunnen echter geen rechten ontleend worden en de samenstellers aanvaarden geen enkele aansprakelijkheid die zou kunnen voortvloeien uit de inhoud van deze kennispublicatie.

Instituut Fysieke Veiligheid

Het Instituut Fysieke Veiligheid (IFV) draagt bij aan een veilige samenleving door het versterken van de veiligheidsregio's en hun partners bij het professionaliseren van hun taken. Wij ontwikkelen en delen relevante kennis, wij hebben expertise voor het verwerven en beheren van gemeenschappelijk materieel en wij adviseren de betrokken besturen. Ons motto hierbij is: signaleren en verbinden.

Infopunt Veiligheid, onderdeel van het IFV, is hét centrale vraag- en informatieloket op het gebied van fysieke veiligheid. Beroepsbeoefenaars kunnen hier hun vragen voorleggen aan vakspecialisten. Dat kan telefonisch, per e-mail of via een webformulier. De toegang tot de informatieservice en informatiebemiddeling is laagdrempelig en kosteloos.

Actuele dossiers

De website www.ifv.nl biedt inzage in een online kennisbank met dossiers die actueel worden gehouden door een redactieteam van kennismakelaars en deskundigen uit de praktijk. U hebt 24 uur per dag toegang tot enkele duizenden kennisdocumenten verdeeld over meerdere kennisgebieden. Een belangrijke kennisbron voor veiligheidsregio's, hulpverleningsdiensten, landelijke, provinciale en gemeentelijke overheden en organisaties in de vitale sectoren.

Instituut Fysieke Veiligheid
Infopunt Veiligheid
Postbus 7010
6801 HA Arnhem
026 355 23 00
www.ifv.nl
info@ifv.nl

